
CAPVT III.

DE

VERITATE CERTA ET VARIIS
MODIS AD EAM PERVENIENDI.

§. 347.

HACTENVS euoluimus notionem veritatis generatim consideratae. Cum autem, experientia teste, omne verum falsumue vel nobis certo verum et falsum sit, vel minus; dispiciendum nunc primo quidem loco est *de veritate certa*.

§. 348. Cum conuenientiam, vel disconuenientiam praedicati cum subiecto tam distincte perspicio, vt, oppositum locum inuenire non posse, intelligam; tum de veritate et falsitate propositionis certus sum. Vt adeo cognitio mea veritatis *certa* sit, cum fuerit eiusmodi, vt ab omni formidine oppositi libera sit et immunis. *Incertitudo* se habet opposita ratione.

§. 349. *Hinc intelligitur, vnam eandemque propositionem vni posse esse certam, alteri incertam. Demonstr.* Cum vnus propositionis alicuius veritatem distincte ita perspicere possit, vt simul agnoscat, oppositum locum inuenire non posse; alter vero propositionem eandem habere possit pro vera, quamuis, cur sit vera, distincte non perspiciat; ille autem, qui veritatem propositionis distincte perspicit, vt, oppositum eius locum non inuenire, intelligat; dicatur certus esse de veritate propositionis (§. 348.): palam est, alteri vnam eandemque propositionem posse esse certam, alteri incertam.

[Omne

Omne quidem id, quod verum est, *in se certo* verum est, quia non simul potest esse falsum. Sed non omne id, quod verum est, ideo etiam *nobis certo* verum est, quia non semper distincte perspicimus nexum praedicati cum subiecto, nec semper rationem sufficientem intelligimus, ex qua intelligi potest, cur praedicatum subiecto competat. *Certitudo obiectiua* semper locum obtinet, sed non semper *certitudo subiectiua*. Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Omne id, quod cogitat, debet esse ens simplex*. Haec propositio, si vera est, certo est vera, *certitudine* scilicet *obiectiua*, (non potest enim simul esse falsa.) Quia vero *in se certo* vera est: E. non statim est Caio certo vera. Fac, Titium rationem distincte nosse, cur illud, quod cogitat, debeat esse ens simplex, tunc ipsi haec propositio erit certo vera. Fac porro, Caium propositionem hanc cum aliis compluribus pro vera dudum habuisse, ignorare autem ipsum simul fundamentum, ex quo vera sit; tunc ipsi propositio adhuc est incerta.

§. 350. Duplex est via ad omnem certitudinem, *experientia* scilicet, et *ratio* siue *demonstratio*. Quare cum *de experientia*, tum *de demonstratione* tamquam mediis ad certitudinem obtinendam praestantissimis, figillatim acturi sumus.

§. 351. Per *experientiam* intelligimus cognitionem, quae acquiritur attendendo ad obiecta, sensibus obuia.

Sic e. gr. per experientiam nouimus, aquam madefacere; hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad obiecta, sensibus obuia. Experiri itaque aliquam rem nihil est aliud, quam eius cognitionem acquirere attendendo ad id, quod sensibus obuium est. Cognitio experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a posteriori*. Quemadmodum vero hic experientiam sumimus pro cognitione sensuali, siue, quam ad perceptiones et sensationes nostras attendendo acquirimus; ita quoque nonnumquam experientia sumitur pro ipsis notionibus atque propositionibus, cognitione a posteriori acquisitis. Cum quo tamen significato nihil hic nobis est negotii.

§. 352. *Hinc perspicuum est, nos ea tantum, quae existunt, experiri, nec, nisi indiuidua et singularia, pro obiecto habere experientiam. Demonstr.* Cum experientia sit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones, siue sensationes nostras, (§. 351.); ea autem tantum percipiamus, siue sensibus nostris vsurpemus, quae existunt (*per def. sens.*), consequens est, ut ea tantum experiamur, quae actu existunt. Et quia, quae actu existunt, sunt indiuidua siue res singulares (§. 99.); intelligitur, obiectum experientiae esse indiuidua siue res singulares.

§. 353. Ex quo manifestum fit, vniuersalia, siue abstracta, nos non immediate experiri, quamuis cognitio vniuersalium ab iis, quae experimur, derivari soleat. Id quod constare potest ex iis, quae supra (§. 110.) de methodo notiones per abstractionem formandi, dicta sunt.

§. 354. *Patescit hinc, omnem illum, qui thesin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debere casum quemdam singularem et, factum in indiuiduo allegare. Demonstr.* Cum ea demum experiamur, quae actu existunt, et sunt singularia (§. 352.): palam est, cum, qui ad experientiam confugit, debere casum quemdam singularem adferre, idque ideo, ut ita intelligi queat, num recte versatus sit circa experientiam, et quomodo ex sensibus deduxerit iudicium suum experimentale.

Si vero quis experientiam allegauerit, quae cuius obuium est; non opus est, ut casum quempiam singularem adferat. Quotiescumque vero aliquid ex experientia constare affirmamus, quod non omnibus obuium est; toties allegemus oportet casum specialem.

§. 355. Porro hinc planum fit, illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam non constare. *Demonstr.* Cum experiamur, id, quod sensibus obuium, cognoscimus (§. 351.); eius autem rei, quam sensibus percipimus, claram certe notionem habemus (§. 66.); manifestum est, perperam id dici, ex experientia constare, cuius nullam habemus notionem.

Recentiorum itaque nonnulli minus recte ex experientia probari influxum physicum animae in corpus existimant, quia numquam percipimus, attenti licet fuerimus ad sensationes nostras, animam reuera et effectiue mouere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxus physici animae in corpus. *Conf. WOLF. Log. Lat. p. m. 483.*

§. 356. Ceterum ex dictis constat, omnem experientiam recte dispesci in externam et internam. *Demonstr.* Per ipsam experientiam deprehendimus, nos vel ea, quae in nobis et in anima nostra contingunt, ad nosmet ipsos attendendo, percipere, vel ea, quae extra nos sunt, sensibus in subsidium adhibitis nobis repraesentare. Si ea, quae in nobis menteque nostra contingunt, nobis sistimus, tum id fieri dicimus sensibus internis. Si vero ea, quae extra nos mutationes in organis sensoriiis producant, nobis repraesentamus; tum sensus externi suo defunguntur officio. Proinde, cum omnes sensus sint vel interni, vel externi, et omnis experientia nitatur sensationibus (§. 351.): dubium non est, quin recre dispescatur experientia in internam et externam.

Sic e. gr. per experientiam internam noui, quod, quoties aliquid mihi repraesento, tanquam mali quid, toties in anima mea oriatur taedium. Per experientiam autem externam constat, quod ignis sit calidus, et aqua madefaciat.

§. 357. *Experientia porro recte diuiditur in vulgarem et artificialem. Demonstr.* Cum, ipsa experientia teste, nostra cognitio experimentalis vel exhibeat nobis obseruationes et sensationes eiusmodi, quas cum plebe et imperitissimo quoque habemus communes, quasque consequimur sine multo labore et sine speciali nostro concursu; vel exhibeat nobis eiusmodi perceptiones, quas, accedente nostro speciali studio, per experimenta demum consequimur: patet, optime experientiam diuidi in experientiam communem siue vulgarem, et in experientiam eruditam siue artificialem.

Per experientiam e. gr. nosti, *ignem esse calidum*, rusticus idem nouit, magistra experientia. Adeoque, vt vides, haec tua experientia est vulgaris, communis et cuius obuia. Sed si ope experimentorum physicorum nosti, aerem esse grauem, vel, multo adhibito opere, expertus es, in semine animalium innumera comparere et viuere animalcula, siue vermiculos; tum vero illa tua experientia non vulgaris amplius et communis, sed erudita et artificialis, dici debet. Perfectio illa et promptitudo animi varias colligendi obseruationes, vel proprio, vel aliorum labore detectas, ex iisque per legitima ratiocinia nouas detegendi conclusiones, vocatur *ars expeririendi*. Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta et tot inuenta eruditiorum, ex quibus generaliores possunt deduci obseruationes. Haec quidem de experientiae definitione, et consecrariis, ex eadem deductis, itemque varia experientiae diuisione dicta sunt. Nunc speciusius exponendum erit, qua ratione, ope sensationum, siue experientiae et cognitionis a posteriori ad notiones et iudicia veritatesque indubias perueniamus. Clarius vero, quam hoc ostendi potest, cautiones, oportet, tradamus, quibus circa sensationes et experientia opus est; si quidem hae adminiculum veritatis inuestigandae fieri debent.

§. 358. Ope sensationum, adeoque experientiae quoque, quae sensationibus niritur (§. 352.), nos notiones complures nobis formare, et plurimas res nobis reddere perspectas, quas antea non noueramus, et ipsa experi-

experientia testatur, et supra iam demonstraui-
mus. (§. 352.)

Sic e. gr. notionem ignis, notionem aquae, item nigri,
albi, rubri etc. ope sensationum et experientiae tibi formas, et
plurimarum rerum notitiam, sensibus in subsidium adhi-
bitis, tibi acquiris, quas antea nondum noueras.

§. 359. Vt vero hoc luculentius constet, nos ope
sensuum et experientiae ad certitudinem peruenire,
quaestionem, identidem in medium prolatam, antea
definiemus: Annon sensus aliquando fallant?

§. 360. Proinde scito, sensus, positis omnibus ad sen-
tiendum requisitis, nos non fallere, si fallere idem est, ac
falsum proponere et statuere. Demonstr. Cum ad sen-
siones plura non requirantur, quam haec duo mo-
menta, a) vt mutatio ab obiectis externis in organis
nostris sensoriiis producat, (quod vocant momen-
tum physicum;) b) vt anima repraesentationem, huic
mutationi, in organis sensoriiis factae, conformem
producat (per princ. psychol.): consequens est, vt
suo tum demum fungantur officio sensus, si obie-
cta externa, mutationem in organis sensoriiis produ-
centia, repraesentant. Quia itaque plura non requi-
runtur ad sensationem, quam vt per eam nobis obie-
ctum externum, in nostra organa sensoria agens, re-
praesentemus: consequens est, vt, dum sentio, sen-
sus mei me non fallant, quia sensus, qua sensus, nec
affirmant, nec negant.

Saepe inter Cartesianos et alios philosophos de eo dispu-
tatum est, num sensus fallant? Quam quidem quaestionem
ideo negamus, quia, cum omnia requisita ad sentiendum ad-
sunt, sensus non possunt non obiectum externum nobis re-
praesentare. Adeoque, dum per sensus obiectum nobis reprae-
sentamus, non fallimur. Iudicium autem, quod nimis prae-
-

capitanter ex sensibus formatum multoties nos fallit; quae vero iudicia, ex sensibus formata, nequam ad sensus referre debemus. Ne autem mens, secundum sensus iudicans, adeo facile fallatur, quasdam subiungam cautiones circa omnem sensationem obseruandas.

§. 361. *Qui sensibus recte uti vult, eosdemque ita adhibere, ut ipsis sua constet certitudo, illius organa sensoria ita comparata sint, ut nullo vitio vel morbo laborent. Demonstr.* Cum organa sensoria fuerint corrupta; tunc non potest fieri, quin obiecta alias mutationes in iisdem producant, quam productae fuissent, si organa forent sana. Vnde non mirum est, mentem, secundum sensus corruptos iudicantem, falli. Si itaque sensibus recte uti velimus, eosdemque ita adhibere, ut mens, secundum eos iudicans, minus fallatur; organa sensoria oportet sint sana minusque corrupta.

Ineptus igitur est ad iudicandum de coloribus, qui luscus est; nec, qui febris laborat, aptus viderur ad saporem huius illiusque cibi recte aestimandum.

§. 362. Proinde si quis fuerit, qui habet sensus paullo debiliores; is huic defectui instrumentis, arte factis, telescopiis e. gr. et microscopiis, mederi debet.

§. 363. *Ne mens, secundum sensus iudicans, fallatur, ea, quae sentimus, attentius paullo contemplari debemus. Demonstr.* Cum, quo plus rei perceptae attenderis, hoc clarior fiat idea (§. 72.), dubitari non potest, illum, qui, neglecta attentione, rem quampiam sentit, obscuriuscule illam percipere. Vnde deinde intelligi potest, quid sit, quod mens, secundum sensationem eiusmodi iudicans, nimium quantum fallatur. E. si mens in iudiciis, secundum sensus formatis, non debeat falli, et nos nostris sensibus recte uti voluerimus;

id

id agendum in primis est, ut, quidquid percipimus
sive sentimus, id iusta contemplerur attentione.

§. 364. Porro, qui sensibus rite uti vult, eosdemque
in veritatibus indagandis ita cupit adhibere, ut mens, se-
cundum eosdem iudicans, non facile fallatur; ad tot sen-
sus rem perceptam redigat; ad quot redigi potest. De-
monstr. Cum hoc clarior fiat rei perceptae idea, quo
pluribus sensibus eandem usurpaueris (§. 67.); du-
bitari non potest, mentem non adeo facile deceptum
iri, si secundum sensus iudicaueris; si pluribus sen-
sibus unam eandemque rem perceperis. Recte ita-
que praecipitur, illum, qui recte sensibus uti cupit,
nec in iudiciis, secundum sensus formatis, vult fal-
li: debere rem perceptam ad tot sensus redigere, ad
quot redigi potest.

§. 365. Si iudicium, quod sensibus stat, fallere non
debet, opus est, ut iusta adsit distantia organorum sensorio-
rum et obiectorum. Demonstr. Si obiecta nimis fuerint
ab organis remota; tunc obiecta debilius organa
afficiunt, adeoque repraesentatio rei perceptae in ani-
ma erit obscura. Quo fiet, ut mens, secundum hanc
obscuram repraesentationem iudicium ferens, facil-
limo fallatur negotio.

§. 366. Maxime vero circa experientiam id tan-
dem adhuc cauendum, ne id, quod minime experi-
mur, sed quod vel ratiociniis ex experientia demum
deducimus, vel quod per imaginationem nobis aliunde
succurrit, pro ipsa experientia venditemus. Quem
errorem in experiundo qui committunt, vitium sub-
reptionis committunt, quod consistit in eo, si nobis
videmur experiiri, quod minime experimur.

Per experientiam tantum cognoscimus singularia, siue ea, quae actu existunt. Si itaque plura ex experientia constare, nobis persuademus, quam quae actu existunt, atque causas etiam rerum, quas demum ex iis, quae existunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare volumus, et nostras hypotheses et foetus imaginationis iis, quae experimur, immiscemus: hoc vitium committimus. Sic e. gr. experientiam deprehendimus, *magnetem ferrum attrahere*. Si itaque causas phaenomeni sciscitatus, effluvia magnetis in causa esse, asseras, atque dicere velis, per experientiam constare, quod magnes attrahat ferrum per effluvia; committis vitium subreptionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis et colligis, pro ipsa habes experientia. Plura huius vitii subreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367. His regulis et cautionibus circa sensiones experientiamque obseruatis, nunc facile via munietur ad veritatem. Videbimus itaque, quomodo ope sensuum et experientiae notiones atque iudicia formari possint et soleant.

§. 368. *Quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi indiuiduales.* *Demonstr.* Cum quidquid experimur, existat et sit res singularis (§. 352): manifestum est, nos per experientiam tantum nobis res existentes repraesentare. Repraesentatio rei existentis dicitur notio indiuidualis (§. 192.). E. quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi notiones indiuiduales.

§. 369. Iudicia, quae his notionibus singularibus, per experientiam formati, nituntur, dicuntur *intuitiua*. Definit autem Celeb. WOLFFIVS *intuitium* per eiusmodi iudicium, in quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione comprehensa intuemur. Illud autem

iudi-

judicium, quod per ratiocinium ex iudicio intuitiuo elicitur, dicitur *discursuum* siue *dianoëticum*.

Sic e. gr. igni tribuimus calorem, propterea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum nobis exhibet. Iudicium itaque, *ignis est calidus*, est intuitiuum. Si vero Titium vides iratum, tunc ex hoc iudicio, *Titius est iratus*, et alio, quod memoria tibi suggerit, *iratus non est mentis compos*, tertium elicits, *Titius non est mentis compos*. Hoc tertium iudicium dicimus *discursuum* et *dianoëticum*.

§. 370. A posteriori siue per experientiam iudicia formantur intuitiua hoc modo: I) Attendas ad rem, quam percipis; hanc sumas pro subiecto. II) Attendas ad id, quod rei perceptae inest, et hoc sumas pro praedicato. Sic prodibit iudicium intuitiuum.

E. gr. Si ignem percipis, et *rd vrere* in igne obseruas, tunc ignem sumas pro subiecto, et vrere pro praedicato. Hinc emerget iudicium intuitiuum, et quidem affirmans: *Ignis vrit*.

§. 371. Iudicium intuitiuum negatiuum formatur hunc in modum: α) Rem perceptam sumas loco subiecti. β) Sumas id, quod alias in aliis rebus obseruasti, in re autem percepta non animaduertis, tamquam praedicatum negatiuum. E. gr. Si hanc mensam perceperis, tunc hanc mensam, tamquam rem perceptam, sumas loco subiecti, et cum in aliis rebus rotunditatem obseruaueris; in hac autem mensa eandem non animaduertas; *rd rotundum* sumis, tamquam praedicatum negatiuum, hoc modo: *Haec mensa non est rotunda*.

§. 373. *Vides ex his, iudicia, quae per experientiam formantur, esse iudicia singularia. Demonstr.* Iudicia, quae per experientiam formamus, sunt iudicia intuitiua (§. 369.). In iudiciis vero intuitiuis loco

subiecti assumitur res illa, quam sensibus percipimus (§. 370.). Res, quam sensibus percipimus, dicitur res singularis, siue indiuiduum (§. 99.). E. in iudiciis intuitiuis locum subiecti obtinet res singularis, siue indiuiduum. Iudicium vero, in quo locum subiecti occupat res singularis siue indiuiduum, dicitur *singulare* (§. 217.). E. per experientiam formata iudicia sunt singularia.

§. 373. Quamuis vero et notiones et iudicia, per experientiam formata, sint singularia (§. 327.): nihilominus, uti supra, enunciationes particulares in vniuersales commutari posse, demonstrauius (§. 216.): ita quoque notiones singulares et iudicia intuitiua singularia in vniuersalia transmutari possunt. Docebimus itaque, quomodo et notiones et iudicia intuitiua in vniuersalia conuerti possint.

Prius vero, quam modus notiones vniuersales per experientiam formandi demonstrari potest; maxime opus est, ut doceamus, quomodo a posteriori siue per experientiam inuestigari possint et attributa et accidentia, siue modi rei perceptae.

§. 374. Si vis a posteriori siue per experientiam nosse, num aliquid, quod rei perceptae inesse obseruas, sit vel attributum siue essenziale eius, vel accidens; attendas ad id, num idem, quod rei perceptae inexistere obseruas, constanter et perpetuo competat ipsi, vel non competat. Si itaque A vno tempore in re percepta obseruas, quod tamen A alio tempore in re percepta, vel altera eiusdem generis, aut speciei, non reperitur; tunc A est inter accidentia mutabilia, siue modos subiecti percepti, referendum.

E. gr. Obseruas ceram liquidam. Si itaque scire vis, num *τὸ liquidum esse* sit accidens cerae; attendas, num *τὸ liquidum esse*

esse cerae perpetuo conueniat. Quia uero obseruas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam non esse liquidam; uides, *τὸ liquidum esse* ad mutabilia cerae, adeoque ad accidentia, siue modos eiusdem referri debere.

§. 375. Si uero A in re percepta perpetuo obseruas, idemque A in iis obiectis, quae cum re percepta sunt eiusdem generis uel speciei, constanter reperitur; tum merito id pro essentiali rei perceptae siue pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non potest.

Sic e.g. obseruas, igni inesse calorem, idque perpetuo. Nec contrarium ignis exemplum proferri potest, in quo non constanter obseruetur calor. *Calorem* merito pro essentiali siue attributo *ignis* habemus.

§. 376. Hinc nunc intelligi potest, quomodo a posteriori siue op^e experientiae notiones distinctae uniuersales formari possint, i. e. eiusmodi notiones, in quibus notae characteristicae sistuntur (§. 75.), quae omnibus eiusdem generis uel speciei subiectis competunt (§. 108.). Quae notiones distinctae uniuersales cum sint definitiones (§. 147.): intellectu nunc erit facile, quomodo ex casibus indiuiduis eruantur a posteriori definitiones.

§. 377. Ad formandas scilicet notiones distinctas uniuersales, conducit sequentes obseruasse regulas. α) Tot fac iudicia intuitiua, quot in re percepta distinguis. β) Omitte praedicata accidentalia, siue quae variari possunt. γ) Praedicata, quae in omni casu non eadem sunt, determinationibus particularibus libera. δ) Facilius procedet negotium, si plura exempla inter se contuleris, atque sollicite attenderis, in quo exempla perpetuo conueniant, in quo item a se inuicem differant.

Ut hae regulae, in formandis notionibus siue definitionibus a posteriori apprimè viles, sine difficultate intelligantur et rite applicentur, suppeditabo exemplum perquam perspicuum. Fac, te velle scire, quid sit *laudare alterum*; fac, tua interesse, ut noscās, quid notio *laudis* generalior et vniuersalis inuoluat; tunc attendas velim ad casum quempiam indiuiduum, in quo alterum alter laudare dicitur. Ponamus itaque, Caium in scripto aliquo narrare, quod Titius sit eruditus, modestus, perspicuus, pius etc. Hic Caius laudat Titium. Tot itaque fac iudicia intuitiua, quot casus praefens tibi suppeditat.

- I. Caius narrat.
- II. Caius narrat in scripto quodam.
- III. Caius narrat, quod Titius sit doctus.
- IV. Caius narrat, quod sit Titius modestus.
- V. Caius narrat, quod Titius sit perspicuus.
- VI. Caius narrat, quod Titius sit pius.

Si hic cognoscere vis, quid sit generatim *laudare alterum*; difficulter id fiet, α) quia multa adiunt peregrina et accidentalialia in hoc casu, quae ad τὸ *laudare alterum* non pertinent, β) quia ea, quae notionem laudis necessario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus sunt inuoluta, quae ab iis abesse debent. Ut igitur intelligas, quatenam hic sint peregrina et accidentalialia, et quatenam sint determinationes particulares; in memoriam tibi reuoca alium casum, quo alterum ab altero laudatum fuisse, percepisti. Ponamus, parentem, praesente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudeat, item, quod sit obediens, diligens item, ac bonus poeta; hic casus sequentia tibi sistit iudicia intuitiua.

- I. Parens narrat.
- II. Parens narrat, praesente filio.
- III. Parens narrat, quod filius sit ingenio excellenti praeditus.
- IV. — — — quod filius sit obediens.
- V. — — — quod filius sit diligens.
- VI. — — — quod sit filius bonus poeta.

Quod si hos duos casus inter se confers; intelliges 1) *Caium*, 2) *scriptum Caii*, 3) *Titium* in priori casu indiuiduo esse peregrina, quae non ad notionem laudis pertinent, quia in altero casu non adsunt. Item intelliges, in posteriori casu non necessarium quid esse, ut adsit α) *parens*, β) *filius praefens*,

sens, y) ut filius praecise sit obediens et bonus poeta etc. Hinc haec omnia, quia sunt praedicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, vi regulae II. § 377. Sed *τὸ narrare* est utriusque casui commune, siquidem in utroque casu narrantur *perfectiones*, quae vero in utroque casu particularibus determinationibus sunt involutae. Pietas scilicet et diligentia, item eruditio, perspicuitas etc. sunt eiusmodi praedicata, quae, si determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque *τὸ narrare* et *perfectiones* sunt eiusmodi praedicata, quae laudi constanter competunt, merito haec pro essentialibus siue attributis laudis habes (§. 375). Cum vero attributa siue essentialia debeant definitionem ingredi (§. 159): patet, notionem distinctam vniuersalem siue definitionem laudis ita nunc formari: *Laus est enarratio perfectionum, et laudare alterum est nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.* Si vnus alterue casus non sufficit, vt possis conuenientiam vel disconuenientiam perspicere: sumas plures casus pro lubitu. Exercitiores possunt vnico etiam casu esse contenti. Cel. WOLFFIUS in *Log. Lat. p. 492.* secundum regulas suppeditatas notionem generalem *furis* a posteriori eruit, et Clar. SCHLOSSERVS eodem modo ex vnico casu format notionem vniuersalem *libertatis* in *dissert. de genuina notione libertatis*, Vitemb. cl. Io cc XXV. habita.

§. 378. Vides nunc, quomodo notionem distinctam vniuersalem siue definitionem a posteriori vel ope experientiae formari soleant. Requiritur vero ad id, si quid aliud, abstractio et reflexio, vt supra demonstratum dedimus (§. 111.). Dum enim in notionibus, a posteriori formandis, ita procedimus, vt ea, quae accidentalialia sunt et variari possunt, omittamus, nec simul consideremus (§. 377.): tum autem, cum quaedam non consideramus et omittimus, dicamur ab iis, quae non consideramus, quaeque in contemplatione nostra tantisper seponimus et omittimus, *abstrahere* (§. 111.): perspicuum est, artificium abstrahendi in notionibus, a posteriori formandis, vtramque facere paginam.

§. 379. Nunc iam dispiciemus, qua ratione ope experientiae siue a posteriori perueniamus ad iudicia vniuersalia. Experientia habet pro obiecto res singulares (§. 352.), adeoque etiam iudicia intuitiua, quae experientia formantur (§. 370.), sunt singularia (§. 372.). Quae si in vniuersalia commutari debent, attendas, num praedicatum in iudicio intuitiuo sit attributum vel essentialia rei perceptae. Quotiescumque enim praedicatum fuerit attributum rei perceptae, et ex essentia siue natura subiecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque iudicium vniuersale (§. 209.). Cum vero per experientiam ea demum rei perceptae attributa siue essentialia esse obseruemus, quae constanter insunt rei perceptae, ab eaque, re salua, auferri non possunt (§. 374.): ad iudicium intuitiuum vniuersale peruenis, si ope experientiae obseruas, praedicatum iudicii intuitiuum constanter eidem inesse, nec ab eo auferri posse.

E. gr. Experientiae ope constat, calorem igni inesse attributi instar (§. 375.). Enunciatio igitur, *ignis est calidus*, est vniuersalis. Experientia porro constat, ceram esse nonnumquam liquidam. Cum vero $\tau\delta$ liquidum esse cerae non perpetuo et constanter insit, adeoque inter accidentia siue modos cerae sit referendum (§. 374.): non potes inferre inde iudicium siue propositionem vniuersalem: *Omnis cera est liquida*. Conferas hic velim ea, quae supra de propositionibus particularibus in vniuersales commutandis sunt dicta (§. 216.).

§. 380. Philosophus debet causas et rationes rerum pernoscere (§. 22.). Permagni itaque refert, nosse modum, quo ope experientiae inuestigari queat, num vnum sit causa alterius. Hic itaque obserua positiones sequentes. α) Si in obiecto A mutationem aliquam obseruas, quam primum obiectum A iungitur
obiecto

obiecto B; tunc ratio sufficiens mutationis, quae in obiecto A accidit, merito quaeritur in obiecto B, ut ita obiectum B mutationis illius, in obiecto A subsecutae, causa recte dicatur. β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexistere, siue se inuicem sequi obseruas, neutiquam statim inferas: E. vnum est causa alterius. Positiones illustrabimus exemplis. Si obseruas, ceram, quae antea dura erat, mollem fieri et liquefcere, ut primum solis radiis fuerit exposita; calorem solis recte habes pro causa liquefactionis cerae. Fac autem, cum cometa simul existere bellum, vel hoc subsequi cometam, a qualicumque coexistentia vel infectione belli nondum concludere potes: E. cometa est causa belli.

§. 381. *Ex his omnibus patet, propositiones, ex experientia legitime instituta formatas, esse certas. Demonstr.* Quaecumque propositiones experientiae ope formamus, in iis praedicatum subiecto conuenire oppido obseruamus (§. 369.). In quibuscumque vero propositionibus praedicatum subiecto conuenire obseruamus, illas veras esse agnoscimus, (§. 318.). Quaecumque propositiones veras esse agnoscimus, illas non posse esse falsas, nouimus. (*per princ. contrad.*) Quaecumque autem propositiones ita veras esse nouimus, ut oppositum earum, scilicet falsitatem, locum habere non posse, perspiciamus, illae sunt nobis certo verae (§. 348.). E. propositiones, ope experientiae legitime institutae, formatae, sunt nobis certae.

Atque eadem ratio est propositionum, quas per experientiam falsas esse nouimus. Has, fieri non potest, ut simul habeamus pro veris, adeoque sunt nobis certo falsae. E. gr. igni continere calorem, per experientiam constat. Veram itaque esse propositionem, intelligimus: *ignis est calidus*, adeoque eadem nobis certa est.

§. 382. Quidquid itaque cum sensatione, secundum regulas supra traditas instituta, conuenit, illud certum est (§. 381.).

§. 383. *Ex quo porro patet, definitiones, quae ex experientia et collatione casuum individualium, secundum regulas supra §. 377. traditas, formatae sunt, debere esse certas. Demonstr.* Cum ea, quae experientia cognoscuntur, sint certa (§. 391.): consequens est, ut definitiones, ex experientia secundum regulas suppeditas legitime formatae, sint etiam certae. Ex certo enim non potest non legitime fluere certum.

§. 384. *Axiomata itaque et postulata itidem certa esse, ex his intelligi poterit. Demonstr.* Cum enim axiomata et postulata sint propositiones, ex vnica definitione immediate fluentes (222. 223.) et in quibus statim, terminis intellectis, patet, praedicatum conuenire, vel non conuenire, subiecto, definitiones autem sint certae (§. 383.): patet, axiomata et postulata eadem gaudere certitudine, qua gaudent definitiones.

§. 385. Haec de primo ad certitudinem perueniendi adminiculo, scilicet experientia siue cognitione a posteriori, qua per sensationem ita subiecto conuenire praedicatum, obseruamus, ut de rei veritate dubitare non possimus (§. 381.). Altera via ad veritatem certam est *ratio*. Quae cum nihil sit aliud, quam facultas nexum veritatum vniuersalium distincte perspiciendi (§. 13.): facile intelligitur, nos ope rationis siue cognitionis a priori tum demum ad certitudinem peruenire, cum propositionem, cuius certitudinem obtinere volumus, ita connectimus, cum aliis propositionibus, tamquam indubiis principiis, ut nexus subiecti

et

et praedicati in propositione, quae nobis certa esse debet, oppido perspiciatur.

Fac e. gr. te velle scire, num haec propositio: *Anima humana est immortalis*, sit certo vera; tunc non ad sensationem et experientiam confugere potes, sed certitudinem huius propositionis a priori cognosceas, oportet, i. e. debes eam cum aliis propositionibus, tamquam suis principiis indubitatis ita connectere, vt legitime ratiocinando eam ex aliis certis propositionibus derives.

§. 386. Quotiescumque propositionem aliquam, tamquam conclusionem ex praemissis certis et indubiis, legitime ratiocinando, deducimus, toties illam propositionem dicimur *demonstrare*. Vt adeo *demonstratio* nihil aliud sit, quam concatenatio siue connexio ratiociniorum, in quibus nullae praemissae, nisi certae, admittuntur.

Ratiocinia autem siue syllogismi dicuntur *concatenati*, si semper conclusio syllogismi antecedentis sit praemissa subsequenti syllogismi. Exempla huius concatenationis mox adducuntur.

§. 387. Praemissae illae certae, ex quibus conclusio siue propositio demonstranda deducitur, appellantur *principia demonstrandi*.

§. 388. Ex quo apparet, in omni demonstratione ad duo attendi debere, α) ad principia demonstrandi, β) ad ipsam connexionem conclusionis cum principiis demonstrandi.

Primum requisitum dicimus *materiale demonstrationis*, alterum nominamus, *formale demonstrationis*.

§. 389. *Inter principia demonstrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, et postulata. Demonstr.* Cum enim experientiae sint certae, (§. 381.) itemque definitiones, ex experientia legitime formatae (§. 383),

(§. 383.), neque minus axiomata et postulata gaudeant certitudine (§. 384.): facile patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata, posse loco praemissarum certarum admitti. Praemissae certae, ex quibus propositio demonstranda legitime deriuatur, dicuntur principia demonstrandi (§. 387.). E. patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata recte referri inter principia demonstrandi.

Hinc est, vt Cel. WOLFIVS in *Log. Lat. p. 397.* definiat demonstrationem per eiusmodi probationem, si in syllogismis, quos inter se concatenamus, non vnamur praemissis, nisi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus, et propositionibus iam antea demonstratis.

§. 390. Hinc vides, non statim illum demonstrare sua asserta, qui ea ex principiis incertis et dubiis deducit. Vt adeo qualiscumque probatio propositionis non sit confundenda cum eiusdem demonstratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum veritate dubitari nequit (§. 386.)

§. 391. Cum propositionem, siue conclusionem demonstrandam deducis ex definitionibus et axiomatibus, tum eam *a priori demonstrari* diceris.

Sic e. gr. si velles *a priori* demonstrare hoc assertum: *Deus vult optimum*, tunc tota tua demonstratio niteretur his definitionibus et axiomatibus:

Definitio I. Deus est ens perfectissimum.

Axioma I. Ens perfectissimum debet habere voluntatem perfectissimam.

Definitio II. Voluntas perfectissima est, quae vult non nisi optimum.

Axioma II. Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult non nisi optimum. Ex his definitionibus et axiomatibus haec demonstratio *a priori* conficietur:

Qui-

Quicumque est ens perfectissimum, ille habet voluntatem perfectissimam, (per Axiom. I.)

Atqui Deus est ens perfectissimum: (per Defin. I.) E. Deus habet voluntatem perfectissimam.

Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult optimum, (per Axiom. II.) Atqui Deus habet voluntatem perfectissimam: (per syllogismum praecedentem) E. Deus vult optimum.

Dicitur demonstratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex sua causa demonstro.

§. 392. Cum propositionem siue assertum probabo ex indubia experientia, demonstratio dicitur *a posteriori*.

Sic e. gr. qui contingentiam mundi demonstrare volunt, item, qui hanc propositionem demonstrant: *impossibile est, idem simul esse, et non esse*, prouocare solent ad experientiam, quod est a posteriori demonstrare. Dicitur quippe demonstratio a posteriori, cum causam ex effectu demonstro. Cum e. gr. existentiam Dei ex existentia mundi demonstramus, Dei existentiam a posteriori demonstramus, quia ex effectu causam colligimus.

§. 393. Praeterea demonstratio dispescitur in ostensiuam siue directam, et apogogicam siue indirectam. Directa demonstratio illa est, quam haetenus explicauimus. WOLFIVS eam in *Log. Lat. p. 142.* ita definit: Demonstratio directa siue ostensiva est, qua ex notione subiecti colligitur, praedicatum conuenire subiecto.

Talis est demonstratio, quam suppeditauimus §. 391. vbi ex notione Dei, distinctius euoluta, colligebamus, *to velle optimum* conuenire Deo.

§. 394. Demonstratio indirecta siue apogogica est, vbi propositionem, conclusioni nostrae demonstrandae oppositam, assumimus, tamquam veram, atque inde absurdum aliquod seu falsum colligimus, quod propositioni demonstrandae contradicit.

Hacc

Haec demonstratio dicitur alias deductio ad absurdum vel impossibile. Talis est illa demonstratio, quam supra dedimus §. 269. ubi per indirectum demonstrabamus hanc propositionem: *In prima figura maior propositio semper sit vniuersalis.* Illustrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus. Si e. gr. velles demonstrare per indirectum hanc propositionem: *Nihil semetipsum potest producere*; tunc propositionem, huic asserto oppositam, assumas tamquam veram, atque ex ea deducas, aliquod absurdum. Est autem propositio opposita haec: *Aliquid potest semetipsum producere.* Demonstratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid semetipsum producere; tunc id, quod semetipsum producit, debet existere et simul non existere. Existere debet, alias non posset semetipsum producere. Non existere debet, quia demum se producit, sibi que existentiam largitur. Cum vero absurdum et impossibile sit, vt aliquid simul existat et non existat, (per principium contradict.) absurdum quoque et impossibile est, vt aliquid semetipsum producat.* Opposita itaque propositio erit vera: *Nihil semetipsum, potest producere.* Noui quidem, qui huic demonstrandi modo parum tribuunt efficaciae. At, mea quidem sententia, multum ipsi inest roboris. Quia enim in hac demonstratione indirecta euincitur, propositionem, quae conclusioni demonstrandae opposita est, esse falsam et absurdam; necessario illa propositio, quam demonstrandam susceperimus, debet esse vera.

§. 395. Quia in omni demonstratione conclusio demonstranda per syllogismorum concatenationem cum suis praemissis siue principiis legitime debet connecti (§. 386.): deprehendimus, illam concatenationem aut ita institui, vt a conclusione demonstranda ascendamus et perueniamus ad prima et indubia principia, aut ita, vt a principiis et praemissis indubiis progrediamur et descendamus ad conclusionem, siue propositionem demonstrandam. Ille modus demonstrandi dicitur *analyticus*, in quo conclusionem resolvimus in sua prima principia. Haec autem demonstrandi ratio dicitur *synthetica*, in qua ex simplicissimis

cissimis et primis principiis componitur et exurgit conclusio, siue propositio demonstranda.

Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Deus caret affectibus*, quam analytice demonstraturi sumus, ita, vt a conclusione siue propositione ipsa demonstranda, per concatenationem ratiociniorum, ascendamus et progrediamur ad prima vsque principia siue ad definitiones et axiomata, quibus propositio demonstranda nititur.

I. *Quicumque caret appetitu sensitiuo, ille caret affectibus, (per defn. affectuum.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitiuo.

E. Deus caret affectibus.

Minoris probatio.

II. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitiuo, (per defn. appetitus sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis.

E. Deus caret appetitu sensitiuo.

Minoris probatio.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est haec propositio axiom.)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

Minoris probatio.

IV. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intellectus perfectissimi.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo.

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

Minoris probatio.

V. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est haec propof. axiom.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

Habes hic demonstrationem analyticam huius propositionis: *Deus caret affectibus*. A propositione enim d monstranda

stranda, quae fuit conclusio primi syllogismi, ad principia progressi sumus, syllogismos ita quidem concatenando, ut semper minor propositio prioris syllogismi facta fuerit conclusio syllogismi subsequenteris.

Eandem propositionem si *synthetice* demonstrare vis, a principiis, scilicet definitionibus et axiomatibus, descendis usque ad conclusionem demonstrandam, ratiociniis ita concatenatis, ut semper conclusio prioris syllogismi debeat fieri propositio minor posterioris syllogismi, hunc in modum.

I. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est propositio axiomatica.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

II. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intell. perfectiss.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo, (per Syllog. I.)

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est axioma.)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat, (per Syllog. II.)

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

IV. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitivo, (per defn. appetit. sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis, (per Syllog. III.)

E. Deus caret appetitu sensitivo.

V. *Quicumque caret appetitu sensitivo, ille caret affectibus, (per def. affect.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitivo, (per Syllog. IV.)

E. Deus caret affectibus.

§. 396. *Ex his vides, syllogismorum usum in demonstrando esse indispensabilem. Demonstr. Cum omnis demonstratio continua syllogismorum concatenatione absol-*

absoluatur (§. 386.), patet, syllogismorum usum esse in demonstrando indispensabilem.

Qui demonstrandi habitum sibi compararunt, saepius demonstrant propositionem aliquam, ita, ut videantur nullos mente formare syllogismos, atque actuum omnium, quos mens edit, non sint sigillatim sibi consci. At quamuis, in demonstrando exercitiores, saepius unam alteramue propositionem mente retineant, nec eam exprimant verbis; ipsos tamen reuera omnia per syllogismos demonstrasse, tum demum apparet, si analysin demonstrationis institueris. Crederes è. gr. paucissimas demonstrationes in Illust. WOLFFII scriptis philosophicis reperiundas esse per syllogismos concinnatas. Sed contrarium probat illarum demonstrationum analysi, quam non sine fructu et iucunditate institues.

§. 397. Circulus in demonstrando est, cum quis ad demonstrandam propositionem A vitur propositione B, quae tamen propositio B sine propositione A demonstrari nequit.

E. gr. Circulum in demonstrando committeres, si hanc propositionem: *Deus est aeternus*, demonstrares ex hac: *quia Deus est ens necessarium*, demonstraturus autem porro hanc propositionem: *Deus est ens necessarium*, in subsidium vocares hanc propositionem: *quia est aeternus*. Reuera ita demonstrares hanc propositionem: *Deus est aeternus*, per eandem, quia est aeternus.

§. 398. Circulus in demonstrando solcite euitandus est. *Deonstr.* Qui circulum in demonstrando committit, ille probat propositionem A per propositionem B, et propositionem B per propositionem A adeoque propositionem A per propositionem A, et A per semetipsum probat. Quia vero nihil potest esse simul propositio probans, et propositio probanda, (quia alias

esset simul principium et principiatum, caussa et effectus eodem respectu): patet circulum in demonstrando esse ridiculum adeoque sollicitè euitandum.

§. 399. *Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa est certo vera. Demonstr.* Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa nititur experimentiis, definitionibus et axiomatibus (§. 389.). Cum vero experientiae, definitiones, et axiomata sua gaudeant certitudine (§. 382. seqq.): manifestum est, propositiones ex iis legitime deductas esse etiam certas et quidem certo veras, si haec principia demonstrandi fuerint vera, quia ex veris praemissis non potest non legitime fluere vera conclusio. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Quaecumque propositio legitime demonstratur, in ea nexum subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, et rationem sufficientem perspiciamus, cur sit vera, quia eam, tamquam ex principiis suis deductam, contemplamur. In quacumque autem propositione rationem sufficientem nexus subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, de eius propositionis veritate sumus certi (§. 348.), ut adeo illa propositio non possit non nobis esse certa, quae legitime demonstrata est.

§. 400. Demonstrationem itaque praestantissimam esse viam ad veritatem certam perueniendi, ex his vberime patet.

§. 401. Cum itaque et experientiam, et demonstrationem, certitudinis adminicula esse euicerimus (§. 381. 400.): poterat veritas nobis certa illa dici,

quae

quae indubia fensione, (siue experientia) vel euidenti principio nititur. Conf. HEINECCII *Log. pag. 129.* Certo autem falsum illud dici poterat, quod fensioni indubiae, vel euidenti principio, repugnat.

§. 402. *Requisita ad veritatem* dicimus ea, per quae praedicatum subiecto tribuendum determinatur.

E. gr. Ad immortalitatem animarum requiritur 1) indestructibilitas, 2) status idearum distinctarum, 3) vt anima status praeteriti memoriam conseruet. Quocirca si nōsti, animam hominis rationalem post mortem non destrui, sed perseuerare, eamque simul in statu idearum distinctarum versari, itemque memoriam sui statusque praeteriti conseruare, omnia adesse nōsti, quae ad hoc requiruntur, vt anima hominis rationalis sit immortalis.

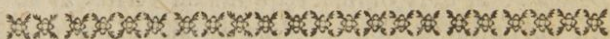
§. 403. *Ex quo patet, qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, veritatem certo cognoscat oportet.* *Demonstr.* Si quis omnia requisita ad veritatem adesse cognoscat, is nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto competens, determinatur. Qui vero nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto tribuendum, determinatur, perspicit rationem determinantem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum competat subiecto. Is autem, qui distincte perspicit rationem, quae efficit, vt praedicatum conueniat subiecto, certo nouit veritatem (§. 348.). E. qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, ille veritatem certo nouit.

E. gr. ad hanc veritatem: *anima est immortalis*, requiruntur haec tria: α) indestructibilitas, β) perseuerantia in statu idearum distinctarum, γ) memoria et recordatio status pristini, et collatio status praesentis cum statu praeterito. Qui itaque nouit, haec omnia requisita in anima humana post mortem cor-

poris adesse, is certo nouit, animam esse immortalem. Ex his intelligis, recte nos affirmasse, §. 349. illi veritatem esse certam, qui nouit rationem sufficientem, cur subiecto conueniat praedicatum. Requisita enim ad veritatem omnia determinant et efficiunt, vt praedicatum conueniat subiecto, adeoque rationem constituunt sufficientem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum tribuatur subiecto.

§. 404. Colligitur hinc, vi oppositorum, quaedam tantum requisita constituere rationem insufficientem, cur praedicatum subiecto sit tribuendum.

E. gr. qui nouit, animam quidem, ob simplicitatem suam, ex sua natura et principio interno, esse indestructibilem, ignorat autem, num anima in statu idearum distinctarum versetur, item, num memoriam status sui praeteriti conseruet, is aliqua tantum requisita ad immortalitatem animae agnoscit, atque adeo rationem quidem, sed insufficientem nouit, cur anima dicatur immortalis. Ex his nunc opinor, intelliget quisque, quid sit veritas probabilis. De qua exponet caput sequens.



CAPVT IV.

DE

VERITATE PROBABILI.

§. 405.

QUEMADMODVM, certos nos esse vel de veritate vel de falsitate propositionis cuiusdam, diximus, cum conuenientiam aut disconuenientiam praedicari cum subiecto tam distincte perspicimus, vt nulla oppositi formido locum obtineat (§. 348.), et cum omnia requisita ad veritatem adesse nouimus (§. 403.); ita contra propositio illa nobis est *probabilis*, in qua praedica-